

C O B D E N - K Ö N Y V T Á R

8 SZÁM.

RÁKOSI JENŐ

# **KULTÚRA ÉS KERESKEDELEM**

*A Magyar Cobden-Szövetségben 1922. március 2-án  
tartott előadás.*

A MAGYAR COBDEN-SZÖVETSÉG KIADÁSA, BUDAPEST

Korvin Testvérek Budapest,

Fischer Ödön elnök: Mélyem, tisztelt Hölgyeim és Uraim! A Magyar Cobden Szövetség tizedik nyilvános ülését megnyitom és meleg hálával köszöntöm mai illusztris előadóinkat, Rákosi Jenő öméltóságát. (Lelkes taps.) Köszönöm, hogy eljött, hogy drága idejéből és sokfelől igényelt munkaerejéből nekünk itt áldozatot hoz. Hogy szakkérdések megvilágítását ne várjuk tőle, azt eleve kijelentette és mi nem is ezt kérjük öméltóságától. Úgy nézünk fel rá, mint akit egy nagyszerűen önzetlen és hű élet problémája emelt magasan a tömegek fölé és akármiről szól is hozzánk, értékes és emlékezetes szóként tesszük azt el szivünkben. Tavaly ott voltunk, amikor írói működésének félszázados jubileumát ünnepelték. Ma azonban nem a nagy író és a legnagyobb magyar publicistát üdvözljük benne, hanem azt a csodálatos embert, aki most egy második fiatalságát éli, (lelkes taps) mert szükség van az ő fiatalságának minden hitére és minden erejére egy nagy, szép és nemes küzdelem megvívásához. A mai fiatalok szomorú szkepszise és a hinnitűdás csödj: az a sötét háttér, amely előtt ragyogó példaként ott áll Rákosi Jenő, nyolcvan esztendő terhével a vállán, fiatalosan, harciasan, acél izmokkal, mert veszedelemben forognak azok

az ideálok, amelyeknek érvényesülésétől függ Magyarország jövődjé. Mindannyian emlékezünk még Apponyi Albert grófnak arra a gyönyörű mondatára, melyet méltóságod jubiláris ünnepségén mondott, hogy: „ha két öreg ember, aki hosszú életének művét látta összeomlani, nem esik kétségbe, akkor senkinek sincs joga kétségbeesni”. (Úgy van!)

Mi, akik itt vagyunk, megismertük a csüggedés szomorú érzését az elmúlt évek folyamán és mindannyian hálával tartozunk Rákosi Jenőnek az írásaiért, amelyek hitből fakadtak és hitet fakasztottak. Az ő mondatja az a ma már klasszikus veretű mondat, hogy minden igazi integritási politikának útja a lelkek integritásának helyreállításán át vezet. Nagyon bátor szó volt ez akkor és Rákosi Jenő tolláé az érdem, hogy oly távolinak tűnik ennek az egy esztendőnek elmúlása és hogy oly nagy utat tettünk meg a lelki integritás felé.

Bocsásson meg méltóságod, hogy gazdag életpályájának csak ezzel a két utolsó esztendejével foglalkozom. És ha a legnemesebb és legtevékenyebb munkások egyike volt is Magyarország felépítésénél a kiegyezés éve és a háború előestéje között, engedje meg, hogy a legmeghatóitabban ezért a tevékenységéért köszöntsük, amikor építőmestere lett a romok rekonstruálásának, egyesítve egy fél évszázad gazdag tapasztalatát a fiatalság minden energiájával. Mégegyszer és még sokszor köszönöm, hogy eljött közénk és kérem, tartsa meg előadását. (Lelkes éljenzés és taps.)

Igen tisztelt Közönség! Nem minden elfogódás nélkül állok fel, hogy önökhöz szóljak. Elfogódottá tesz az a szép bevezető beszéd, amelyeit az elnök úr itt elmondott, amelyben engem úgy méltatott, hogy tízszer olyan erősnek kellene lennem, mint amilyen talán vagyok, hogy méltó lehessen ahhoz a bevezetéshez és megfelelhessen annak' a várakozásnak, amelyet egy ilyen szép, emelkedett és reám nézve igen hízelgő és megtisztelő bevezetés támaszt. Másik oka az elfogódottságomnak az, hogy erről a helyről, ehhez a közönséghez előttem már körülbelül egy féltucat prímhegedűs muzsikált, (derűtség) akikre én rálicitálni az én újságírói citerámmal bajosan fogok tudni. Mert hiszen itt komoly témák, komoly dolgok tétetnek megfontolás és előadás tárgyává; erre egy újságíró, akit már Bismarck eltévesztett exisztenciának nevezett, nem igen alkalmas. (Derűtség.) Az újságíró olyan, hogy ex omnibus aliquid, ex toto nihil, – mindenből tud valamit, az egészből azonban nem tud semmit. Az ilyen újságíró nem alkalmas arra, hogy egy komoly témát kimerítsen. Dehát fel van adva: a kultúra és a kereskedelem, – nekem a kultúráról és kereskedelemről kell beszélnem.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Én koromnál fogva még láttam azokat a viszonyokat, amikor az emberek a családban, ahol gyerekek voltak, úgy okoskodtak: ez a gyerek szorgalmas és jól tanul,

ebből pap lesz; ez a gyerek élénk eszű, de rakoncátlan; velebírhatatlan kölyök, ezt stiftbe adjuk katonának; ez a gyerek egy kicsit oktondi, egy kicsit együgyű, ebből gazdatiszt lesz. (Derülség.) Ha még volt valaki, arra azt mondták: ez a gyerek lusta, nem szeret tanulni, nem lesz ebből semmi, ezt odaadjuk suszternek. Méltóztatik látni, hogy abban a korban, amelyben az én gyerekkorom telt le, ez a gondolkozás járta és az emberek mentalitásában akkor a kereskedelem nem szerepelt. Kereskedőnek nem szántak senkit. S énnekem most a kereskedelemről és kultúráról kell beszélnem.

Mit csináljak? Előveszem a históriát, megnézem mindenekfelett, mielőtt magukra a dolgokra térnék át, hogy van ez a dolog a népek, nemzetek életében, mit látunk a történelemből, a múltból, a népek sorsából? Én, – hogy előre összefoglaljam a dolgot, – így állítnám fel a tételt: a szegény népek, amelyek a természettől fogva mostohán voltak el látva, kereskedők, gazdagok és kulturáltak lettek. A gazdag népek, amelyekről az anyatermészet jól gondoskodott, elvesztették gazdagságukat, szabadságukat, önállóságukat. Vegyük elő a históriából a föníciaiakat. Mikor én iskolába jártam, az az idő volt, almikor máról-holnapra minket, a magyar gyerekeket, lefordítottak németre. A profeszor kijelentette, hogy fiúk, Bécsből jött a rendelet, hogy holnaptól kezdve németül kell tanulni. Mi hát tanultunk németül. Nekünk gyerekeknek könnyű volt, mert hamar megtanultuk a nyelvet, ellenben a professzorok nagyon meg voltak verve, mert azok

sahogysen tudták megtanulni. (Derűlség.) Emlekszem a história professzorára, aki mikor a föníciaikról beszélt, ezt mondta: „A föníciai nép kereskedő nép volt, a kereskedéssel összekötötte az akkor ismert világot, járván oda, jöven vissza és ezzel művelte a világot.” Már itt, a legrégebbi időben lát-szik, hogy milyen szoros nexus volt a kereskedelem és a kultúra között.

De nézzük a görögöket. A görög is kereskedő nép volt. Hazájában fekszik a híres Paflagónia, amely ma már csak mint fogalom, mint a terméketlenség, pusztaság, hasznavehetetlenség fogalma él a köznyelven. Hogy ez egy tartomány volt, azt már senki sem tudja, de ha azt mondom, hogy a birtokom csupa Paflagónia, azt mindenki tudja, hogy mit jelent. A görögök hazája terméketlen volt. Nem táplálta népét, kikergette a tengerre, kereskedésre. A görög kereskedők voltak azok, akik úgyszólván az elektromos világosságot hozták, mert ők hozták haza a sárga borostyánkővet tengeri útjaikról, amely körül felfedezték, hogy ha dörzsölik, vonz. Ennek a neve görögül „Electron” – erről nevezik ma is az elektromosságot, úgyhogy a görög kereskedők ilyen kapcsolatban vannak a huszadik századbeli kultúrának ezzel a nagy vívmányával, az elektromossággal, melyet világításra, erő-kifejtésre, hajózásra, kocsizásra, mindenre tudunk használni. A görög kereskedők benépesítették az egész Földközi-tenger partjait. Szicília, alsó Olaszország, Egyiptom felső része. Kisázsia mind görög volt és ezt mind a kereskedők csinálták.

Nézzük a karthágóiakat, akik Afrika északi partján, mint a föníciaiak egyik telepe, külön nép lettek és oly félelmetes nép, mely az egyetlen volt, amely szembe mert szállni a római birodalommal virágzása korában és el tudott hatolni egész Rómaig, az Alpeseken keresztül hágván, Még ma is fennáll az a római fenyegető mondás, amit mi mumusnak nevezünk: „Hannibal ante portas”, – csendesség, gyerekek, Hannibal a, kapuk előtt van. A kereskedők hozták létre azt a népet, amely ilyen nagyságot, erőt, hatalmat tudott teremteni s amely a római világbirodalommal virágzó korszakában szembe tudott szállni.

Mondjak-e még más régi kereskedő népet?

Az újak közül tudjuk, hogy Hollandia minden virágzását, minden nagyságát, irodalmát, tudományát, hírét és gyarmatait csak a kereskedőinek köszönheti. Az angol birodalomról tudjuk, hogy India az angol koronának híres gyöngye. Azt nem katonák hódították meg, nem az angol kormány ment oda foglalni. Angol kereskedők kötöttek ki az indiai partokon és az angol kereskedők már ötven-száz évig kereskedtek ott, telepeket alapítottak, amikor a kormány lassan utánuk ment és rátette kezét Indiára. Mondjam-e Norvégiát, amely szintén, ha nem is mondható gazdag országnak, de virágzó országnak igen és virágzását és kultúráját a kereskedésnek köszönheti. Mert kétféle kultúra van, uraim: van egy kultúra, amelyet szeretnék kaszt-kultúrának nevezni és egy kultúra, amelyet szeretnek nép-kultúrának nevezni. A karszt-kultúrára



minden nemzet szert tudott tenni, de ott a papok, a tudósok birodalma volt a tudomány és a lílteratura. A népben, a sokaságban ez nem terjedt el. A nép-kultura ellenben az, amelyet a kereskedelem csinált, amely nemcsak a felsőbb régiók, vagy egyes kasztok vagy osztályok birtoka volt, hanem az egész népé. így azok a népek, amelyek különösen kereskedő népek, igen korán oly nagy, aránylagókan általános műveltségre tettek szert, amelyei: Európa belsejében alig találunk, mert hiszen a kultura mértéke az írni-olvasni tudás szokott lenni, Norvégiában talán 95-98% az, amely írni-olvasni tud és talán csak 2% az analfabéta.

Ezekkel a kereskedő népekkel vagy szegény népekkel, amelyeket a saját országuk nem tudott eltartani és amelyek a saját országukból kimentek kereskedni és hoztak oda kincseket és – mint Görögországban Pericles alatt hallatlan nagyságra tudták felvirágoztatni az országot, úgyhogy Európa újkori kultúrájának úgyszólván integráns része a görög műveltség, a görög filozófia, a görög költészet, – ezekkel szemben állanak a gazdag országok, amelyek meg vannak áldva természeti kincsekkel. Ilyen gazdag ország például Egyiptom. Beszélünk egyiptomi kultúráról is, de mit jelent az egyiptomi kultura? Nem jelent mást, mint a papi kasztnak tudományát, az udvari tudósoknak, csillagvizsgálóknak, jósoknak rejtett tudományát, amely a népre soha ki nem terjedt és amely el is vezett, úgyhogy m egyiptomi nép maga mindig tudatlanságban, sötétségben maradt, oda ennek a papi tudomá-

nyoknak világossága el nem hatolt és az egyiptomi kultúra reánk hagyott piramisokait, gúlákat obeliszeket, szifinszeket, amelyeket a hatalom a nép erejével a maga dicsőségére felépített, de olyan gúlákat, minőt a görög tragédia-írók, filozófusok, szobrászok, építészek, hagytak hátra, nem hagyott reánk Egyiptom. Ellenkezőleg, sötétségbe, rabságba süllyedt, rabságban, szegénységben élt az újabb időkig, mindaddig, míg egy kereskedő nép, nevezetesen az angol, rá nem tette a kezét és oda nem vitte a n.iga kultúráját. Ennek a kultúrának emlőin kezdett a bennszülött lakosság táplálkozni és elértük éppen most azt, – mert tegnap olvastuk az újságokban, hogy Lloyd George a protekturátust Egyiptom felett megszünteti – hogy úgy elterjedt már a műveltség, a világosság, az öntudatra ébredés és az önérzet, hogy ezek a népek egy idegen kultúrának hatása alatt, egy kereskedő nép kultúrájának hatása alatt felélednek és új életre kezdenek indulni.

Ilyen India is. Ott is a természet oly buja, oly bőkezű, hogy csak úgy ontja a kincseit, az embereknek alig van szükségük a meleg klímában sok táplálékra; egy marék rizsből megél egy ember egy napon. Ez a nép is dologtalan, lusta és kulturálatlan. Ott is a papok, a bramin-ok csináltak kultúrát, írtak nagyszerű könyveket, amelyeket most kell kiásni. A nép tudatlan, lusta, szegény maradt; hiába veszi körül az anyatermészetnek bőkezű gondoskodása, nem ment előre, mert az a szellem, amelyet az önfenntartás ösztökélése létrehoz az emberekben, amely kikergeti a vállalkozót a tengerre, az

idegenbe: az a szellem náluk felül nem kerekedett, ők is rabságba, tudatlanságba süllyedtek, hódítók prédájává lettek, hódítókat elkergettek, új hódítók jöttek, míg végre az angol kereskedők rá nem tették a kezüket és ma Indiában is az angol uralom befolyásának következtében mozgalom van keletkezőben, amely az alvó, szunnyadó népeket új életre, új becsvágyakra kelti.

Ilyen a régi időben, a históriában a kereskedés.

Ehhez hasonlatos a mi középkorunk is, amelyet rendszerint a „sötét” jelzővel szoktuk ellátni. Az egész sötétsége abban áll, hogy mindazok a nagy világítófáklyák, amelyek mindazonáltal támadtak, éltek benne és jeles alkotásokat is hagytak hátra, a klastromokban, professzúrákban éltek, egy idegen nyelven művelték a tudományokat és így ezek a nép rétegében el nem terjedtek. A nép élt és amíg a kereskedővilág fel nem kerekedett, amíg a Hansavárosok nem jártak a tengerekre, addig Európa közepének népe is ilyen sötétségben élt, izolálva a tudománytól, amely kaszt-tudomány volt, keveseknek, tudósoknak, professzoroknak és papoknak tudománya.

Különös dolog, hogy abban a világban, amelyről beszélek, a kereskedést nem tartották valami” nobiles foglalkozásnak. Ezt nem lehet csodálni, hiszen elvégre a kereskedéssel velejár a csalás, a becsapás, az uzsora, a lánc, – mint ma mondják – az árdrágítás és minden, amit a kapzsi emberi természet mások kiaknázására magának mint esz- közt talál. De, tisztelt uraim, aki ebből ítéli meg

a kereskedést, éppen úgy járna, mint aki részeg papot látván, azt mondja, hogy a vallás nem ér semmit. Mert hiszen ezek az alja» szenvedélyek minden foglalkozással vele járnak, amelyet emberek üznek. Sohasem a foglalkozásban van a hiba, hanem mindig az emberekben. (Igaz! Úgy van!) A pap simoniát csinál, az ügyvéd furfanggal és törvénycsavarással él, – a mi jó magyar nyelvünkben meg is van a bélyeg hozzá: tyukprokátor. Aki ebből ítéli meg az ügyvédet, messze jár az attól a nemes hivatástól, amelyet az ügyvédek teljesítenek! A katona, a vitéz, ideálja a hőlygeknek és a régi világnak, végső elemzésben a gyilkosságból él, mert a lételének, hivatásának, feladatának végső eredménye az, hogy embert öljön. Persze békében ez más, – akkor a katona fess, dőlceg, kellemes, jó táncos és rendszerint szépen van adjusztirozva, hogy a szemnek is tessék. így a legtiszteltebb, legszükségesebb, leghasznosabb foglalkozásnak is mindig van salakja, alja a fenekén. Miért ne lenne hát a kereskedelemnek is? De már Krisztus urunk maga is kiadta a kereskedelemnek a nemesi levelét abban a gyönyörű parabolában, melyet reánk hagyott nem tudom melyik evangélista, arról az apáról, aki a három; fia mindegyikének három girát adott, amikor elutazott és azt mondta: ezt adom, forgassátok, kereskedjeteK vele és amikor hazajövök, számot fogtok nekem adni róla. Amikor azután az atyjuk hazajött, előállt a legidősebbik és azt mondja: Atyám, én a három girát forgattam és másik hármát nyertem: itt van

vissza a te három girád, a nyereség az enyém. Az atya erre azt mondta: fiam, jól forgattad a pénzedet, legyen a tied a három gira és a nyereség is. Jön a másik fiú és azt mondja: Atyám, én vállalkoztam, próbáltam szerencsét, de nem volt sikerem, elvesztettem a három girát minden igyekezetem mellett. Ennek azt mondta az apja: jól van fiam, te iparkodtál, próbáltál, nem volt szerencséd, nesze újra három gira, próbálj újra szerencsét. És akkor jön a harmadik és mosolyogva mondja: Atyám, én nem tettem semmit, én elástam a három girát, nehogy el találjam veszíteni. Erre azt mondta az édesapja: Fiam, te egy haszontalan fráter vagy, te nem tudsz dolgozni, nem akarsz vállalkozni, add vissza a három girát és menj Isten hírével. Hát, tisztelt uraim, ez az a becsületes, tisztességes kereskedelmi felfogás, amely az evangéliumban így úgyszólván nemesi levéllel van ellátva. (Élénk tetszés.)

Amint minden ideális foglalkozásnak erkölcsi alapja van, úgy az ideális kereskedésnek is két Jényező az alapja: a hitel és a bizalom., Manapság egyáltalán hitel a kereskedelm. Hitel nélkül kereskedés nem is gondolható. A bizalom a legnemesebb emberi tulajdonságok egyike, a kereskedelemnek olyan elmellőzhetetlen feltétele, hogy bizalom nélkül egyáltalán nem lehet kereskedést még csak el is gondolni. A régi világnak dísze, fenntartója a kard, a katona, a vitézség, a katonai virtus volt. A mai világ egyik fenntartó oszlopa a kereskedelmi szellem és a kereskedői becsület. Mi mezőgazdasági nép vagyunk, de méltóztassék egy kicsit visszagon-

dőlni. Ha az utolsó esztendők gazdasági fellendülését, a mezőgazdaságnak is nagy emelkedését, intenzív átalakulását veszik tekintetbe, mióta van ez? Sokat hallottam ócsárolni az úgynevezett új földbirtokosokat. De, tisztelt uraim, ezek az új földbirtokosok vittek kereskedelmi szellemet a gazdaságukba és ez az alapja az új gazdaságok virágzásának. A kereskedőszelleon az, amelytől a mezőgazdaság, – hogy úgymondjam – meggazdagodott.

A histórián és a népeken így végigmenve, vissza kell térnünk haza, Magyarországra is, amely kivált most, elesett állapotában mindannyiunknak gondja, szerelme, aggodalma és félelme. Mi van mivelünk?

Visszatérek arra, amin kezdtem, hogy itt az emberek katonák, papok, gazdatisztek lettek; még az ipar is benne volt a régi világ mentalitásának, a suszter alakjában, de a kereskedelmet nem látjuk ott. Arra, hogy kereskedő legyen a gyermeke, abban a világban senki sem gondolt. Magyarország katonaszócsország volt. Meghódította Árpád karddal, fenntartották Árpád utódai karddal. Minden tagja a populus hungaricus-nak, amely annakidején a nemeség volt, katona volt, vagyona pedig a föld. A kard és a föld volt a régi magyar alkotmány. Ebben a szellemben kellett kifejlődnie magának az alkotmányosságnak is addig, míg ez a viszony tartott és az egész kormányzati rendszernek, mindennek, ami itt volt. Ez a magyar történelmi alkotmány alapja egész 1848-ig, amikor a privilégiumokat megszüntették. Ebben a szervezetben, ebben a rendszerben

természetesen a kereskedelemnek nem volt helye. Mindazonáltal kereskedelem nélkül nem lehet el egy ország sem. Akármilyen ország, akármilyen katonavagy más ország: és így Magyarország sem lehetett el. De mi volt a kereskedelem? Olvassuk a történelemben: a kereskedést üzték az izmaeliták, a kis-kereskedést az örmények, a görögök, a zsidók, a jövevény németek, akiket csapatostul telepítettek ide városokba és így tovább. Az ország csak arról gondoskodott, hogy kereskedelmi utak legyenek, ahol ezek az idegenek jámak-kelnek és a kereskedést a magyarok számára közvetítik. Így természetesen ennek a nagy foglalkozási ágának hatása és befolyása a magyar közéletre, valamint az egész magyar kultúrára elmaradt. Ennélfogva a régi magyar irodalom is bizonyos mértékben a kaszt-irodalmakhoz sorakozik. Olyanná, amely szűkebb köréből kiáradt volna és a városokat, falvakat, a népek minden rétegét bejárta volna, nem tudott lenni jóformán egészen 1848-ig. Azt lehet mondani, hogy a magyar irodalomból eszerint hiányzott a polgári felfogás, a kereskedői szellem. Az a szellem, amely nélkül az irodalom, a kultúra éppoly kevésbé érzi a vágyát annak, hogy kimenjen és kincseket vigyen ki, bejöjjön és kincseket hozzon be, mint ahogy az a katonai rendszeren felépült nemzet ne érzi szükségét annak, hogy a határain kívül menjen s hogy egyebet tegyen, mint hogy a határait védelmezze. Hiszen innen van az a törvény, amely mindig kísért a mi történelmünkön keresztül, hogy a határon kívül még a király sem viheti a nemze-

tet vagyis a katonáit. Mi tehát hoztunk egyet-mást az idegenből, de nem vittünk ki semmit és a kereskedelmünk így kapcsolat nélkül maradt a volta-képpen nemzettel s idegen volt a legújabb idő-kig. Idegen volt teljesen még az én legénykoromban is. Itt Budapesten hatvan évvel ezelőtt jóformán minden kereskedői könyvet németül vezettek, minden cégtábla német volt, minden boltban csak németül lehetett az embernek elkölteni a pénzét. Ezzel egy nagyjelentőségű foglalkozás ki volt kapcsolva a mi kultúrai életünkből. A nemesség volt itt a nemzet, a nemessége volt a nemzeti kultúra; hiszen 1848 előtt nem találunk nem nemes embert, még az irodalomban sem. Ilyen értelemben kaszt-irodalom vagy osztály-irodalom, kaszt-kuMura vagy osztály-kultúra volt a mienk is egészen 1848-ig.

A nagy változás 1867-ben állott be, amikor a városi értelmiség és vele a kereskedelem rohamosan kezdett elmagyarosodni. Ezzel a régi kultúra kaszt-kereteiből ki, a kereskedelem pedig a nemzeti kultúrába belépett. Azt hiszem, ez a titka annak a nagy fellendülésnek, amelyet közülünk sokan láttak, s amelynek eredményeit jóformán az utolsó esztendőkből mindenki élvezte.

Ez Magyarországnak képe a kereskedelem és a kultúra tekintetében, amely mindössze annyiból áll, hogy Magyarországon volt egy egyoldalú, egy szűkebb korlátok között mozgó kultúra egészen 1867-ig. Ekkor történt a nagy fordulat azáltal, hogy az egész polgárság, az összes polgári foglalkozások bekapcsolódtak a magyar nemzetbe és ezáltal a maguk



szellemét, a maguk hatását, érzés- és gondolatvilágát, a maguk tapasztalását és képességeit bele vitték a nemzeti munkába és lehetővé tettek egy oly fellendülést, amilyent Magyarország Mátyás kora óta nem látott.

De nem kellene a Cobden Szövetség előkelő közönsége előtt szólanom, ha meg nem koronáznám szerény előadásomat egy dolognak dicsőítésével, amely nélkül sem kereskedelem, sem kultúra, sem politika, sem semmi a világon teljes és igaz virágzásra nem juthat, ez: a szabadság, amelynek Cobden egyik apostola és hőse volt. Dehát, mi a szabadság? Ez igen nagy kérdés, amelyre nehéz feleletet kapni és feleletet adni. A relativitás korát éljük, igen könnyen kibújik az ember a kérdés elől, úgy, hogy: minden relativ, a szabadság, az igazság is az. Amit valamikor igazságnak tartottak, azt ma együgyűségnek mondják; amit valamikor szabadságnak mondtak, azt ma rabságnak. A szabadság keresése, a szabadságért való vágy, küzdelem sohasem szűnik meg. Ez a legvilágosabb példája annak, hogy voltaképpen nem tudjuk, mi a szabadság, nem tudjuk, hogy hogyan lehet megfogni, hogyan lehet biztosítani, hogyan lehet egyáltalán elérni a szabadságot. Ma az a felfogás járja, hogy mentől több joga és különösen politikai joga van az egyénnek, annál nagyobb és annál biztosabb a szabadsága. Én ezt a tételt kétségbe merném vonni. Hiszen előttünk nyitva áll kétezer esztendőnek története, amelyből konstatálni lehet, hogy a népek és nemzetek ideoda tántorodnak a két véglet, a szabadság és rab-

ság között. A tirannizmus, a cezarizmus zsarnoksága egyfelől, a demagógia, a tömeg zsarnoksága másfelől. Hiszen tudjuk, hogy a görög történet az úgynevezett tirannusoknál kezdődik. Ez a szó akkor nem zsarnokot jelentett, mint ahogy ma használjuk, hanem csak uralkodót, királyt, fejedelmet. Azután átment a népuralomra, fejlődött tovább és végződött a demagógián, a nagyszájú Kleonokén és azután jöttek a macedóniai Fülöpök, a zsarnokok, akik leigázták őket. Tudjuk, hogy Rómában is a királyságnál kezdődött az uralom, azután jött a szenátus, majd a néptribunok és a cézárook. Franciaországban a királyok voltak, azután jött a forradalom és azután jött Napóleon. Ez oly rendes forgalom, amely a történelemben minden újítást kereső népnél megismétlődik. Mármint, ha „az embernek \

úgy adják fel a kérdést, hogy tessék választani a kettő közt, – igazán nehéz az elhatározás. Mindenki a temperalmentuma és az emberekbe vetett hite szerint fog válaszolni. Én azonban azt mondom: egy emberrel még meg lehet értetni a felelőséget, egy embernek esetleg még van skorpiókból, tövisekből font lelkiismerete. Csúnya ábrázat a Neroé, de egy Nérót le lehet löni. Ahhoz azonban, hogy sok Nérót eltávolítsunk, sok puska és sok golyó kell. A tömegnek csak ösztöne, gyúlékony szenvedelme van, de Lelkiismerete nincs. A szabadság valahol a kélt véglet között fekszik és ott hányódik, tolong az emberiség hol jobbra, hol balra és keresi a szabadságot. Én azt hiszem, hogy az igazi szabadság ez: mentől több és nagyobb jogot a

nemzetnek, az összességnek, az álladalomnak, mint az egyesek gyűjtő fogalmának, és mentől több társadalmi jogot, társadalmi szabadságot, társadalmi egyenlőséget az egyeseknek. (Élénk tetszés és taps.) Így ez axióma alatt meg lehet találni azt a relativ állapotot, mely körülbelül a szabadság fogalmának megfelel. Így az állam hathatós védelme alajtt mindenki kifejtheti azt a tehetséget, azt az adományt, azt a képességet, ami benne rejlik. így a krajcár sohasem akarhat hatos lenni, a hatos sohasem vágyódhatik arra, hogy a forint tógájában lépjen fel. Egy így rendezett társadalomban mindenki abban az értékben szerepel, amelyet az Úristen az agyvelejére és a szívére nyomott. (Tetszés és taps.) A szabadság, – most egy nagyon új dolgot fogok mondani, amit legalább is százezerszer hallott mindenki, – olyan mint a levegő. De ez nem olyan üres frázis, mint amilyennek az elkoptaitottsága mellett látszik. A levegő, – mindenki tudja, – itt van körülöttünk, de megfogni nem lehet. A szabadság is olyan dolog, amit nem lehet megfogni, csak beszélni lehet róla és élni lehet vele és benne. A levegőt a tudomány elemzi, meg tudja mondani, hogy milyen elemekből áll, komprimálja és felhígítja, de a misztériumát ennek a földgömbön burkolatképpen körül folyó csodaszernek nem /tudja, Ez egy magában lévő valami, egy megfoghatatlanság, egy testetlenség, amely itt van körülöttünk, amely a saját törvényei szerint mozdul, de amelyhez hozzá nem férünk, amelyet felosztani, igazságtalanul eltrancsirozni, helyéből kimozdítani, amellyel

egyáltalán szembeszállni, elbánni sehogy sem lehet a világon. De tudós és tudatlan, szegény és gazdag, állat és ember, növény és mindenféle tenyészlet ebből él, ebből lélegzik és ezen egyenlően osztozik. A király úgy lélegzik, mint a koldus és a jótékony levegő, ez a csudás fluidum úgy jár a szegény embernek tüdejébe, mint a gazdag ember tüdejébe és mindenek ebben élnek, ettől élednek és ezen kívül nem élhetnek. Jaj annak, aki hígítottan akarja adni valakinek a levegőt és jaj annak, aki komprimált levegőbe számúzi az emberiséget. A hígítottban elsatnyul, a komprimáltban erupciók áldozata. Ilyen a szabadság, tisztelt hölgyeim és uraim. (Élénk tetzés és taps.)

Maradjunk tehát meg amellelt, hogy a szabad levegő éltet és olyan hozzáférhetetlen, olyan definiálhatatlan a szabadság is, amely szintén éltet. Mert szabadság nélkül nem a saját akaratumk szerint és nem az Isten akarata szerint, hanem hatalmasabb emberek akarata szerint kell élnünk, vagy hígított vagy komprimált levegőben. A szabadság tehát az államban az, ami nekünk a levegő a természetben. Amint minden levegőből él és levegő nélkül nem élhet, azonképpen az álladalomban is minden ami van, iskola, kultúra, kereskedés, munka, minden a szabadságból él és szabadság nélkül sohasem tudja kifejtteni azt a tökéletességet, ha csak nem igazságtalan privilégium alapján, amellyel az Isten felruházta. A szabadság nekünk azt jelenti, hogy ami értéket mi a teremtésnek pénzverőjében, mint egyének kaptunk, abban az értékben jöhessünk

forgalomba, abban az értékben legyen kénytelen sminket a világ elfogadni, abban az értékben érhesük el egyéni és közcéljainkat s abban az értékben érvényesülhessünk. (Lelkes taps.) Ez a szabadság fogalma az államban, amelyet kimeríteni nem lehet, megfogni nem lehet, osztogatni nem lehet, amely mindannyiunk közös tulajdona, úgy mint a levegő. Levegő nélkül nem élhetünk, szabadság nélkül nem akarunk élni! (Élénk éljenzés és taps.)

Ezzel be is fejezem, mondanivalómat a kultúráról és a kereskedelemről. Én azt hiszem, hogy aki bármely foglalkozást lebecsül, lekicsinyel, aki egy foglalkozás emberével, nem bánik érdeme szerint, az nemcsak a maga méltóságát alacsonyítja le, jogot adván másnak, hogy őt is és az ő foglalkozását is lebecsülje, hanem az az álladalomnak ellensége, mert egy álladalom, amelyben bármely foglalkozás, bármely szakma a maga jogait meg nem kaphatja, a maga szabadságát el nem érheti és a maga tehetségeit ki nem fejtheti, az az állam nincs hivatva arra, hogy nagygyá legyen. Csak az az állam van hivatva a nagyságra, és az az állam teljesíti missziót az emberiség szolgálatában, amelyben a szabadság örökös minden embernek jogain, képességein és az álladalom céljain.

Ezzel befejezem beszédemet. Megköszönöm a Cobden Szövetségnek, hogy alkalmat adott elmondására és bocsánatot kérek, hogy többet nem tudtam -mondani. (Hosszantartó lelkes éljenzés és taps.)

Elnök: Mindannyiunk érzelmeit tolmácsolom, ha meleg hálámat fejezem ki öméltóságának érdekes és értékes előadásáért. Ugy érzem, hogy sokáig és sokat fogunk gondolni erre a nagyon kedves és meleg esténkre és itt arra kérem öméltóságát, hogy kísérje továbbra is figyelemmel a Magyar Gobden Szövetség működését, amely csak akkor lehet eredményes és áldásos, ha ilyen figyelem, ilyen tudás, ilyen tapasztalait, ilyen erő és ilyen emberszeretet kíséri nyomon. Nagyon köszönöm, hogy oly nagy számban jelentek meg a mai előadáson s ezzel bezárom a Magyar Gobden Szövetség tizedik nyilvános ülését.